

Katarzyna Dośpiał-Borysiak

Polityka klimatyczna państwa

Norweska droga
do zrównoważonego rozwoju

**WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO**

POLITOLOGIA

Polityka klimatyczna państwa

Norweska droga

do zrównoważonego rozwoju

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Katarzyna Dośpiał-Borysiak

Polityka klimatyczna państwa

Norweska droga
do zrównoważonego rozwoju

 WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO
Łódź 2018

POLITOLOGIA

Katarzyna Dośpiał-Borysiak – Uniwersytet Łódzki
Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych, Katedra Systemów Politycznych
90-131 Łódź, ul. Lindleya 3

RECENZENT

Beata Molo

REDAKTOR INICJUJĄCY

Agnieszka Kałowska

OPRACOWANIE REDAKCYJNE

Joanna Pakuza

SKŁAD I ŁAMANIE

AGENT PR

KOREKTA TECHNICZNA

Leonora Gralka

PROJEKT OKŁADKI

Katarzyna Turkowska

Zdjęcie wykorzystane na okładce: © Depositphotos.com/tupungato

© Copyright by Katarzyna Dośpiał-Borysiak, Łódź 2018

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2018

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.08233.17.0.M

Ark. wyd. 30,0; ark. druk. 30,5

ISBN 978-83-8142-255-0

e-ISBN 978-83-8142-256-7

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. (42) 665 58 63

*Dla Marcina i Poli
oraz Rodziców*

Spis treści

Wykaz skrótów	21
Wstęp	23

CZĘŚĆ I

ZMIANY KLIMATU – RAMY KONCEPTUALNE

Rozdział 1

ROZWÓJ DOMENY EKOLOGICZNEJ PAŃSTWA	37
1.1. Wzrost świadomości ekologicznej i jego polityczne konsekwencje	38
1.2. Reforma ekologiczna państwa	46
1.3. Koncepcja zrównoważonego rozwoju	49
1.3.1. Geneza i rozwój	50
1.3.2. Wymiar teoretyczny	53
1.4. Wnioski	58

Rozdział 2

ISTOTA POLITYKI KLIMATYCZNEJ PAŃSTWA	63
2.1. Cechy konstytutywne polityki klimatycznej	64
2.1.1. Cele i zasady	68
2.1.2. Obowiązki państw	71
2.1.3. Instrumenty	73
2.2. Polityka klimatyczna jako element agendy i przetargu politycznego	79
2.3. Zmiany klimatu jako długookresowy problem polityczny	84
2.4. Wpływ wiedzy i niepewności na percepcję zmian klimatu	87
2.5. Problem zmian klimatu w ramach aktywności międzynarodowej państw	94

Spis treści

2.5.1. Reżimy międzynarodowe	95
2.5.2. Zależności pomiędzy poziomem narodowym i międzynarodowym	100
2.6. Wnioski	107

CZĘŚĆ II

WYMIAR POLITYCZNY NORWESKIEJ POLITYKI KLIMATYCZNEJ

Rozdział 3

EWOLUCJA CELÓW I ŚRODKÓW POLITYKI KLIMATYCZNEJ NORWEGII W LATACH 1987–2017. PERSPEKTYWA POLITYCZNO-INSTITUCJONALNA 109

3.1. Okres idealizmu i działań narodowych w latach 1987–1995	111
3.2. Reorientacja stanowiska norweskiego na rzecz międzynarodowych rozwiązań w latach 1995–2005	117
3.3. Działania rządu Jensa Stoltenberga w latach 2005–2013	126
3.4. Rząd Erny Solberg (2013–2017) wobec zmian klimatu	136
3.5. Ramy instytucjonalne polityki klimatycznej Norwegii	140
3.6. Wnioski	145

Rozdział 4

NORWESKIE PARTIE POLITYCZNE WOBEC PROBLEMU ZMIAN KLIMATU 147

4.1. Partia Pracy	149
4.2. Partia Konserwatywna	154
4.3. Partia Postępu	158
4.4. Chrześcijańska Partia Ludowa	161
4.5. Partia Liberalna	164
4.6. Partia Centrum	166
4.7. Socjalistyczna Partia Lewicy	168
4.8. Norweska Partia Zielonych	170
4.9. Porozumienie partii politycznych w kwestii polityki klimatycznej z 2008 i 2012 r.	171
4.10. Wnioski	175

Rozdział 5

REGIONALNY I LOKALNY WYMIAR NORWESKIEJ POLITYKI KLIMATYCZNEJ	177
5.1. Znaczenie Arktyki dla państwa norweskiego	178
5.2. Morze Barentsa jako nowy obszar eksploatacji ropy i gazu	184
5.3. Ewolucja miejsca i roli archipelagu Svalbard w polityce norweskiej	186
5.4. Konflikt interesów w regionach wrażliwych ekologicznie na przykładzie Lofotów	193
5.5. Aktywność władz lokalnych w działaniach na rzecz ochrony klimatu	196
5.6. Wnioski	201

CZĘŚĆ III**WYMIAR GOSPODARCZY POLITYKI KLIMATYCZNEJ NORWEGII****Rozdział 6**

UWARUNKOWANIA GOSPODARCZE NORWESKIEJ POLITYKI KLIMATYCZNEJ	205
6.1. Model rozwoju gospodarczego Norwegii	207
6.2. Bilans paliwowo-energetyczny Norwegii	210
6.2.1. Podaż i popyt energii	211
6.2.2. Produkcja ropy naftowej i gazu ziemnego	212
6.2.3. Produkcja i rynek energii elektrycznej	214
6.3. Emisje gazów cieplarnianych w Norwegii	218
6.3.1. Realizacja założeń politycznych w obszarze emisji gazów cieplarnianych	223
6.3.2. Norweski ślad węglowy w perspektywie porównawczej	225
6.4. Wnioski	227

Rozdział 7

HISTORIA, ROZWÓJ I ZNACZENIE SEKTORA ROPY I GAZU W NORWEGII	229
7.1. Model zarządzania sektorem	231

Spis treści

7.2. Rola i znaczenie firmy Statoil w realizacji polityki energetycznej i klimatycznej Norwegii	234
7.2.1. Statoil a zrównoważony rozwój	235
7.2.2. Strategia Statoil w kwestii zmian klimatu	236
7.2.3. Cele redukcji emisji gazów cieplarnianych	242
7.3. Dochody sektora ropy i gazu	245
7.4. Norweski Fundusz Emerytalny	249
7.4.1. Zasady inwestycyjne	250
7.4.2. Fundusz Emerytalny a problem zmian klimatu	253
7.5. Wnioski	257

Rozdział 8

NARZĘDZIA EKONOMICZNE I TECHNOLOGICZNE NORWESKIEJ POLITYKI KLIMATYCZNEJ – WYMIAR NARODOWY	261
8.1. Podatki ekologiczne	263
8.2. System wychwytywania i składowania dwutlenku węgla	270
8.3. Zrównoważone rozwiązania w transporcie	276
8.4. Energia odnawialna	283
8.5. Efektywność energetyczna	285
8.6. Adaptacja do zmian klimatu	286
8.7. Finansowanie projektów i innowacji klimatycznych	289
8.8. Wnioski	291

CZĘŚĆ IV

WYMIAR SPOŁECZNY POLITYKI KLIMATYCZNEJ NORWEGII

Rozdział 9

OPINIA PUBLICZNA, BADANIA NAUKOWE I KOMUNIKACJA PROBLEMU ZMIAN KLIMATU	293
9.1. Percepcja zmian klimatu i polityki klimatycznej	295
9.1.1. Społeczna ocena działań rządu i innych podmiotów	300
9.1.2. Podziały socjopolityczne	307

9.2. Rozwój i znaczenie norweskich badań naukowych w obszarze zmian klimatu	310
9.3. Rola mediów w kształtowaniu dyskursu o zmianach klimatu	322
9.4. Wnioski	328

Rozdział 10

PROBLEM ZMIAN KLIMATU W AGENDZIE NORWESKICH ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH	331
10.1. Norweski ruch ekologiczny	333
10.1.1. Norweskie Towarzystwo Ochrony Przyrody	339
10.1.2. Zieloni Wojownicy Norwegii	342
10.1.3. Fundacja Bellona	343
10.2. Organizacje o profilu klimatycznym	349
10.2.1. Zero Emissions Resource Organisation	349
10.2.2. Norweska Sieć Klimatyczna	351
10.2.3. Klimarealistene – głos sceptyków	352
10.3. Wpływ międzynarodowych organizacji ekologicznych – Greenpeace	354
10.4. Sektor pozarządowy a międzynarodowe negocjacje klimatyczne	358
10.5. Norwescy Samowie	362
10.6. Kościół Norwegii	367
10.7. Wnioski	371

CZĘŚĆ V

WYMIAR MIĘDZYNARODOWY POLITYKI KLIMATYCZNEJ NORWEGII

Rozdział 11

MIĘDZYNARODOWE DZIAŁANIA NORWEGII W ZAKRESIE POLITYKI ROZWOJOWEJ, OCHRONY ŚRODOWISKA I ZMIAN KLIMATU	373
11.1. Norweska wizja polityki rozwojowej i międzynarodowej ochrony środowiska	375
11.2. Norwegia wobec międzynarodowego reżimu zmian klimatu	377

Spis treści

11.3. Programy międzynarodowe Norwegii	379
11.3.1. Inicjatywa Klimatyczno-Leśna	380
11.3.2. Inicjatywy w obszarze energii	388
11.4. Wnioski	395

Rozdział 12

EUROPEJSKI WYMIAR NORWESKIEJ POLITYKI KLIMATYCZNEJ	397
12.1. Unia Europejska	398
12.1.1. Współpraca w obszarze energii i zmian klimatu	401
12.1.2. Europejski System Handlu Uprawnieniami do Emisji	410
12.2. Kontekst nordycki	413
12.2.1. Inicjatywy w ramach Rady Nordyckiej	414
12.2.2. Norwesko-szwedzkie „zielone” certyfikaty	420
12.3. Wnioski	424
Zakończenie	427
Wykaz tabel, rysunków i wykresów	433
Aneksy	435
Bibliografia	437
Summary	495

Table of Contents

List of abbreviations	21
Introduction	23

PART I

CLIMATE CHANGE – CONCEPTUAL FRAMEWORK

Chapter 1

DEVELOPMENT OF THE ECOLOGICAL DOMAIN OF THE STATE	37
1.1. Growth of ecological awareness and its political consequences	38
1.2. Ecological reform of the state	46
1.3. The concept of sustainable development	49
1.3.1. Genesis and development	50
1.3.2. Theoretical dimension	53
1.4. Conclusions	58

Chapter 2

THE ESSENCE OF CLIMATE POLICY	63
2.1. Constitutive features of climate policy	64
2.1.1. Goals and rules	68
2.1.2. Responsibilities of states	71
2.1.3. Instruments	73
2.2. Climate policy as part of the political agenda and bargain	79
2.3. Climate change as a long-term political problem	84
2.4. The impact of knowledge and uncertainty on the perception of climate change	87

Table of Contents

2.5. The problem of climate change as part of the international activity of states	94
2.5.1. International regimes	95
2.5.2. Interrelation between the national and international levels	100
2.6. Conclusions	107

PART II

POLITICAL DIMENSION OF NORWEGIAN CLIMATE POLICY

Chapter 3

EVOLUTION OF NORWAY'S CLIMATE POLICY AIMS AND MEASURES IN THE YEARS 1987-2017. POLITICAL AND INSTITUTIONAL PERSPECTIVE	109
3.1. The period of idealism and national activities (1987–1995)	111
3.2. Reorientation of the Norwegian position in favor of international solutions (1995-2005)	117
3.3. The actions of Jens Stoltenberg's government (2005–2013)	126
3.4. The government of Erna Solberg (2013-2017) in the face of climate change	136
3.5. Institutional framework of the Norwegian climate policy	140
3.6. Conclusions	145

Chapter 4

NORWEGIAN POLITICAL PARTIES ON THE PROBLEM OF CLIMATE CHANGE	147
4.1. Labor Party	149
4.2. Conservative Party	154
4.3. Progress Party	158
4.4. Christian Democratic Party	161
4.5. Liberal Party	164
4.6. Center Party	166
4.7. Socialist Left Party	168

4.8. The Norwegian Green Party	170
4.9. Political parties' agreement on climate policy from 2008 and 2012	171
4.10. Conclusions	175

Chapter 5

REGIONAL AND LOCAL DIMENSION OF NORWEGIAN CLIMATE POLICY	177
5.1. The importance of the Arctic to the Norwegian state	178
5.2. Barents Sea as a new area of oil and gas exploitation	184
5.3. The place and role of the Svalbard Archipelago in Norwegian politics	186
5.4. Conflict of interests in ecologically sensitive regions on the example of Lofoten	193
5.5. Local authorities' activities to protect the climate	196
5.6. Conclusions	201

PART II

THE DIMENSION OF ECONOMIC CLIMATE POLICY NORWAY

Chapter 6

ECONOMIC CONDITIONS FOR NORWEGIAN CLIMATE POLICY	205
6.1. Norway's economic development model	207
6.2. Fuel and energy balance of Norway	210
6.2.1. Supply and demand of energy	211
6.2.2. Oil and gas production	212
6.2.3. Production and electricity market	214
6.3. Greenhouse gas emissions in Norway	218
6.3.1. Implementation of political assumptions in the area of greenhouse gas emissions	223
6.3.2. The Norwegian „carbon footprint” in a comparative perspective	225
6.4. Conclusions	227

Chapter 7

HISTORY, DEVELOPMENT AND MEANING OF THE OIL AND GAS SECTOR IN NORWAY	229
7.1. Model of oil and gas management	231
7.2. Statoil's role and importance in the implementation of Norway's energy and climate policy	234
7.2.1. Statoil and sustainable development	235
7.2.2. Statoil's strategy on climate change	236
7.2.3. Reduction of greenhouse gas emissions	242
7.3. Revenues of the oil and gas sector	245
7.4. Norwegian Pension Fund	249
7.4.1. Investment rules	250
7.4.2. Pension Fund and the problem of climate change	253
7.5. Conclusions	257

Chapter 8

ECONOMIC AND TECHNOLOGICAL TOOLS OF NORWEGIAN CLIMATE POLICY – NATIONAL DIMENSION	261
8.1. Ecological taxes	263
8.2. Carbon dioxide capture and storage system	270
8.3. Sustainable solutions in transport	276
8.4. Renewable energy	283
8.5. Energetic efficiency	285
8.6. Adaptation to climate change	286
8.7. Climate projects and innovations financing	289
8.8. Conclusions	291

PART IV

THE SOCIAL DIMENSION OF NORWEGIAN CLIMATE POLICY

Chapter 9

PUBLIC OPINION, SCIENTIFIC RESEARCH AND COMMUNICATION OF CLIMATE CHANGE PROBLEM	293
9.1. Perception of climate change and climate policy	295
9.1.1. Public evaluation of government's activities and other entities	300
9.1.2. Socio-political divisions	307
9.2. The development and significance of Norwegian research in the area of climate change	310
9.3. The role of the media in shaping the discourse on climate change	322
9.4. Conclusions	328

Chapter 10

CLIMATE CHANGE IN THE AGENDA OF NORWEGIAN NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS	331
10.1. Norwegian ecological movement	333
10.1.1. Norwegian Society for Nature Conservation	339
10.1.2. Norwegian Warriors	342
10.1.3. Bellona Foundation	343
10.2. Organizations with a climate profile	349
10.2.1. Zero Emissions Resource Organization	349
10.2.2. Norwegian Climate Network	351
10.2.3. Klimarealistene – the voice of the skeptics	352
10.3. Impact of international environmental protection organizations – Greenpeace	354
10.4. Non-governmental sector and international climate negotiations	358
10.5. The Norwegian Sami	362
10.6. The Church of Norway	367
10.7. Conclusions	371

PART V

INTERNATIONAL DIMENSION OF NORWEGIAN CLIMATE POLICY

Chapter 11

DEVELOPMENT POLICY, ENVIRONMENTAL PROTECTION AND CLIMATE CHANGE – INTERNATIONAL ACTIVITIES OF NORWAY	373
11.1. Norwegian vision of development policy and international environmental protection	375
11.2. Norway and international regime of climate change	377
11.3. Norway's international programs	379
11.3.1. The Climate and Forest Initiative	380
11.3.2. Initiatives in the area of energy	388
11.4. Conclusions	395

Chapter 12

EUROPEAN DIMENSION OF NORWEGIAN CLIMATE POLICY	397
12.1. European Union	398
12.1.1. Cooperation in the area of energy and climate change	401
12.1.2. European Emission Trading System	410
12.2. The Nordic context	413
12.2.1. Initiatives within the framework of the Nordic Council	414
12.2.2. Norwegian-Swedish „green” certificates	420
12.3. Conclusions	424
Final conclusions	427
List of tables, drawings and charts	433
Annexes	435
Bibliography	437
Summary	495

*Różnica między tym, co robimy, a co
jesteśmy w stanie zrobić, wystarczałaby,
by rozwiązać większość problemów tego
świata*

Mahatma Gandhi

Wykaz skrótów

AOSIS	Alliance of Small Island States (Grupa Małych Państw Wyspiarskich)
APP	Asia-Pacific Partnership on Clean Development and Climate (Partnerstwo Azja-Pacyfik na rzecz Czystego Rozwoju i Klimatu)
CAN	Climate Action Network (Sieć Działań na rzecz Klimatu)
CCS	carbon capture and storage (wychwytywanie i składowanie CO ₂)
CDM	Clean Development Mechanism (Mechanizm Czystego Rozwoju)
COP	Conference of Parties (Konferencja Stron)
ETS	EU Emissions Trading System (Europejski System Handlu Uprawnieniami do Emisji)
FCPF	Forest Carbon Partnership Facility (Partnerstwo na rzecz Zmniejszenia Emisji Gazów Spowodowanych Wylesianiem)
G 77	Group 77 (Grupa 77)
GEEREF	Global Energy Efficiency and Renewable Energy Fund (Globalny Fundusz Efektywności Energetycznej i Energii Odnawialnej)
GtCO ₂ e	gigatona ekwiwalentu CO ₂
IET	International Emission Trading (Międzynarodowy Handel Emisjami)
IEA	International Energy Agency (Międzynarodowa Agencja Energii)
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change (Międzypaństwowy Panel do spraw Zmian Klimatu)
JI	Joint Implementation (Mechanizm Wspólnych Wdrożeń)
JUSSCANNZ	grupa państw: Japonia, USA, Szwajcaria, Kanada, Australia, Norwegia, Nowa Zelandia
LULUCF	Land use, land-use change and forestry (użytkowanie gruntów, zmiany użytkowania gruntów i leśnictwo)
NAMA	Nationally Appropriate Mitigation Action (Krajowe Działania Zmniejszające Emisje)

Wykaz skrótów

NBIM	Norges Bank Investment Management (Jednostka Zarządzająca Funduszem Emerytalnym w ramach Banku Norwegii)
NGL	Natural Gas Liquids (kondensat gazu ziemnego)
NGO	non-governmental organizations (organizacje pozarządowe)
NICFI	Norway's International Climate and Forest Initiative (Norweska Międzynarodowa Inicjatywa Klimatyczno-Leśna)
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju)
ONZ	Organizacja Narodów Zjednoczonych
OPEC	Organization of the Petroleum Exporting Countries (Organizacja Krajów Eksportujących Ropę Naftową)
REDD+	United Nations Collaborative Programme on Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation (Program ONZ do spraw Redukcji Emisji Wynikających z Wylesiania i Degradacji lasu)
SDØE	Statens direkte økonomiske engasjement (bezpośrednia własność państwa norweskiego na szelfie kontynentalnym)
UE	Unia Europejska
UNCED	United Nations Conference on Environment and Development (Konferencja Narodów Zjednoczonych na temat Środowiska i Rozwoju)
UNEP	United Nations Environment Programme (Program Środowiskowy Organizacji Narodów Zjednoczonych)
UNFCCC	United Nations Framework Convention on Climate Change (Ramowa Konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu)
WWF	World Wild Fund for Nature (Światowy Fundusz na rzecz Przyrody)
ZERO	Zero Emissions Resource Organisation (Organizacja Zero-wych Zasobów Emisji)

Wstęp

Współczesne państwo staje przed coraz szerszym katalogiem wyzwań, które angażują jego zasoby materialne, finansowe, administracyjne i intelektualne. Jednym z takich obszarów stają się zmiany klimatu, które określa się powszechnie jako kluczowe zagrożenie XXI wieku. Zarówno przyczyny, jak i konsekwencje zmian klimatu, są powszechnie znane. Według badań zdecydowanej większości środowisk naukowych za obecne zmiany atmosferyczne spowodowane wzrostem stężenia gazów cieplarnianych, przede wszystkim dwutlenku węgla – CO₂, odpowiada działalność człowieka. Intensywny rozwój gospodarczy, jaki rozpoczął się w wyniku rewolucji przemysłowej, oraz radykalny wzrost populacji świata doprowadziły do historycznie bezprecedensowego wykorzystania węglowodorów (głównie ropy, gazu i węgla). Emisja i koncentracja gazów cieplarnianych w atmosferze spowodowała natomiast anormalny efekt cieplarniany, który skutkuje globalnym wzrostem temperatury Ziemi, podwyższeniem poziomu wód morskich, wzrostem częstotliwości klęsk żywiołowych, takich jak susze i powodzie, oraz utratą bioróżnorodności. Problem, który początkowo wydawał się mieć przede wszystkim biologiczne konsekwencje, obecnie, ze względu na skalę, stał się kwestią polityczną, gospodarczą i społeczną. Globalne zmiany klimatu prowadzą bowiem do zmian w rolnictwie, zmniejszenia bądź utraty dostępu do wody pitnej, występowaniu nagłych zjawisk pogodowych, które mogą powodować niebezpieczne dla państw zjawiska, jak np. klęski głodu bądź migracje, zagrażając podstawowym potrzebom egzystencjalnym wspólnot lokalnych i całych narodów. W skrajnym przypadku mogą przyczynić się do destabilizacji politycznej, a nawet konfliktu międzynarodowego. Co istotne, ze zmianami klimatu łączy się problem nierówności i niepewności ich występowania. Niektóre państwa mogą być bowiem nimi bardziej dotknięte od pozostałych, mimo że ich historyczny wkład w emisje gazów cieplarnianych był nieznaczący. Zarazem skala i czas zmian klimatu są trudne do doprecyzowania, co wymaga podejmowania decyzji politycznych w warunkach niepewności.

Próba odpowiedzi społeczności międzynarodowej na to globalne wyzwanie została podjęta już w 1992 roku, kiedy ponad 190 państw przyjęło Ramową Konwencję Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu (United Nations Framework Convention on Climate Change – UNFCCC), tworzącą punkt wyjścia dla międzynarodowego reżimu zmian klimatu. Reżim ten, systematycznie

rozwijany i wzmacniany, zakłada zatrzymanie antropogenicznej zmiany klimatu na poziomie nieprzekraczającym 2°C powyżej poziomu sprzed epoki przedindustrialnej. Cel ten oznacza konieczność głębokiej transformacji gospodarek i odejścia od modelu rozwojowego, opartego na spalaniu węglowodorów, na rzecz modelu niskoemisyjnego – opartego na efektywności energetycznej, racjonalnej konsumpcji oraz adaptacji do antycypowanych zmian klimatu. Całością aktywności państwa w tym zakresie na poziomie centralnym i lokalnym określić należy polityką klimatyczną. Polityka ta kształtowana jest na podstawie uwarunkowań o charakterze wewnętrznym oraz zewnętrznym i ze względu na swój zakres niesie poważne konsekwencje dla dóbr publicznych. W rezultacie polityka klimatyczna może stać się obszarem konfliktu politycznego, wynikającego z naruszenia dotychczasowych, ugruntowanych interesów sektorowych.

Celem badawczym niniejszej publikacji jest pogłębiona analiza procesu kreowania i realizacji polityki klimatycznej Norwegii. Zakłada ona wskazanie narodowych uwarunkowań działań na rzecz klimatu, a następnie zbadanie ich przełożenia na aktywność międzynarodową państwa. Wybór Norwegii został spowodowany interesującym, według autorki, pytaniem o to, w jaki sposób formułowana i prowadzona jest polityka klimatyczna w państwie wysokorozwiniętym, o skonsolidowanej formie demokracji i wysokich aspiracjach w obszarze ochrony środowiska, które zarazem oparło swój model rozwojowy na eksporcie ropy i gazu.

Rozważania mają na celu ukazanie procesu politycznego, czynników warunkujących, ram instytucjonalno-prawnych oraz strategii i narzędzi realizacji przyjętych priorytetów norweskiej polityki klimatycznej. Założeniem badawczym jest ukazanie zmiennych zależnych i niezależnych norweskiej polityki klimatycznej. Podmiotem badań są przede wszystkim organy państwowe (rząd z podległymi mu agendami, parlament, władze lokalne), ale również partie polityczne oraz organizacje i grupy społeczne (formalne i nieformalne). Procesualny charakter badań pokazuje przede wszystkim ewolucję założeń norweskiej polityki klimatycznej na przestrzeni trzech dekad, z uwzględnieniem ich ciągłości i zmiany. Ważnym obszarem badań pozostają procesy regionalne i międzynarodowe wpływające na norweską politykę klimatyczną. Analiza obejmuje więc zarówno uwarunkowania polityczne, gospodarcze i społeczne, co ma na celu ukazanie kompleksowego charakteru pola badawczego.

Punktem wyjścia dla rozważań jest rok 1987, kiedy Światowa Komisja ds. Środowiska i Rozwoju (World Commission on Environment and Development), pod przewodnictwem norweskiej premier Gro Harlem Brundtland, opublikowała raport pt. *Nasza wspólna przyszłość* (Our Common Future)¹. Raport komisji

¹ Our Common Future. Report of the World Commission on Environment and Development, United Nations 1987, <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> [dostęp: 20.05.2018].

jest kluczowy dla narracji pracy z trzech powodów: po pierwsze definiuje on koncepcję zrównoważonego rozwoju, która tworzy ramy konceptualne rozprawy; po drugie, jako pierwszy dokument o tak znacznym wydzźwięku międzynarodowym, określa zagrożenia związane z antropogenicznymi zmianami klimatu; po trzecie stanowi bezpośredni bodziec dla rozpoczęcia przez Norwegię działań na rzecz klimatu. Za cezurę końcową przyjęto rok 2017, w którym obchodzono 30. rocznicę powstania koncepcji zrównoważonego rozwoju, a zarazem stawiący koniec czteroletniej kadencji rządu Erny Solberg.

W opracowaniu przyjęto następujące hipotezy badawcze:

1. Polityka klimatyczna zajmuje istotne miejsce w agendzie politycznej Norwegii, chociaż została ona podporządkowana imperatywowi rozwoju gospodarczego opartego na wydobyciu ropy i gazu.
2. O ciągłości celów i realizacji norweskiej polityki klimatycznej decyduje szeroki, partyjny konsensus polityczny.
3. Istotny wpływ na ośrodki decyzyjne ma otoczenie gospodarcze systemu politycznego, natomiast oddziaływanie organizacji pozarządowych jest ograniczone.
4. Zasady i instrumenty norweskiej polityki klimatycznej mają na celu realizację tradycyjnych założeń polityki zagranicznej państwa, jak solidaryzm i internacjonalizm oraz odgrywanie roli „ekologicznego lidera”.
5. W XXI w. norweska polityka klimatyczna ulega procesowi uwspólnotowienia w ramach Unii Europejskiej.

Dla weryfikacji powyższych hipotez zostały skonstruowane szczegółowe pytania badawcze:

1. Jakie podmioty w największym stopniu wpływały na kształt norweskiej polityki klimatycznej?
2. Jaka jest zależność pomiędzy norweską polityką energetyczną i klimatyczną państwa?
3. Jakie osie podziałów politycznych powstały podczas tworzenia zasad polityki klimatycznej Norwegii?
4. Jak przebiegał proces instytucjonalizacji polityki klimatycznej w Norwegii?
5. Jakie były uwarunkowania stanowiska rządu norweskiego podczas negocjacji klimatycznych w ramach UNFCCC?
6. W jakich obszarach norweska polityka klimatyczna realizuje cele zrównoważonego rozwoju?

Analiza problemu badawczego została oparta na następujących założeniach:

1. Polityka klimatyczna stanowi próbę realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju, gdyż zakłada z jednej strony równoważenie interesów na linii człowiek-gospodarka-natura, a z drugiej solidarność międzynarodową i solidarność międzypokoleniową.

2. Polityka klimatyczna w większości państw zasadniczo różni się od innych polityk sektorowych państwa ze względu na wysokie koszty polityczne jej prowadzenia wynikające z: konieczności antagonizowania tradycyjnych grup interesu, podejmowania decyzji ograniczających konsumpcję jednostkową i rozbieżności czasowej pomiędzy nakładami a zyskami.
3. W Norwegii proces kształtowania polityki klimatycznej warunkowany był takimi charakterystycznymi cechami jej systemu politycznego jak konsensualizm, inkluzja i deliberacja.
4. Norwegia jest państwem o wysokiej społecznej świadomości ekologicznej i istotnym miejscu ochrony środowiska w agendzie politycznej.

Analiza problemu badawczego, według ram przyjętych w pierwszym założeniu, została przeprowadzona w oparciu o koncepcję zrównoważonego rozwoju. Zakłada ona konieczność równoważenia imperatywów społecznych, gospodarczych i ekologicznych zgodnie z obecnymi potrzebami ludzkości, jednak bez ograniczania przyszłym pokoleniom możliwości do zaspokojenia swoich potrzeb².

Metodologicznie połączenie badań procesów gospodarczych, przyrodniczych i społecznych podważa wcześniejsze podejście sektorowe, tworząc nową płaszczyznę interdyscyplinarnych analiz rozwojowych. Dzięki takiemu ujęciu poszerzeniu uległ krąg obszarów badawczych, ale również ich wzajemne współzależności. Należy pamiętać, iż procesy przyrodnicze, społeczne i ekonomiczne nie pozostają w homeostatycznej równowadze, lecz częściej w konflikcie, a proces harmonizowania relacji między nimi jest trudny do osiągnięcia i wymaga zaangażowania politycznego³.

Z tego też względu badania nad zrównoważonym rozwojem podejmowane są przede wszystkim w obrębie nauk społecznych, zwłaszcza ekonomii, nauk o polityce i socjologii, natomiast w mniejszym stopniu kwestie te stanowią przedmiot zainteresowania przyrodoznawstwa. W pierwszym etapie dyskusji o nowych formach rozwojowych dominowały niewątpliwie rozważania ekonomiczne, czego dowodzą np. koncepcje wzrostu zerowego⁴ oraz dobrobytu globalnego⁵, które miały podważać istniejącą ścieżkę rozwojową. To właśnie ekonomiści zwrócili uwagę na mankamenty funkcjonowania rynku (*market failure*), polegające na niewłączeniu do rachunku ekonomicznego kosztów

² *Ibidem*.

³ E. Rokicka, W. Woźniak, *W kierunku zrównoważonego rozwoju. Koncepcje, interpretacje, konteksty*, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2016, s. 10.

⁴ H. Daly, *Beyond Growth. The Economics of Sustainable Development*, Beacon Press, Boston 1996. Obecnie: A. Barrett, *Stability of Zero-growth Economics Analysed with a Minskyan Model*, „Ecological Economics” 2018, Vol. 146, s. 228–239.

⁵ M. Bernstam, *The Wealth of Nations and the Environment*, „Population and Development Review” 1990, Vol. 16, s. 333–373.

społecznych i ekologicznych określanych mianem kosztów zewnętrznych (*externalities*)⁶. Jednocześnie jednak zdiagnozowali narzędzia mające przeciwdziałać temu zjawisku, takie jak zasada „zanieczyszczający płaci”, „zasada przezorności” czy planowania długookresowego, które zostały przez większość państw uznane za podstawę ich polityk ochrony środowiska⁷.

Wraz z postępującą degradacją przyrody, powolnym postępowaniem w kwestii zwalczania biedy i dysproporcji oraz brakiem wiążących porozumień międzynarodowych, które przeciwdziałałyby negatywnym trendom, większa rola badawcza przypadła naukom o polityce oraz socjologii. Refleksję budziły społeczne formy zarządzania środowiskiem. Na uwagę zasługują prace noblistki Elinor Ostrom, która w duchu pluralizmu metodologicznego oraz kierując się teorią nowego instytucjonalizmu z uwzględnieniem perspektywy politologicznej, podjęła temat zarządzania dobrami wspólnej puli (*common-pool resources*)⁸. W centrum zainteresowania znalazły się również kwestie zarządzania w perspektywie długookresowej (James Meadowcroft)⁹, wpływu systemu politycznego (Paul Steinberg)¹⁰ czy wielości zaangażowanych podmiotów politycznych i społecznych (Ann Dale)¹¹. Wielu autorów skoncentrowało się również na roli organizacji międzynarodowych i globalnym zarządzaniu (Hannah Stoddart, Ingrid Boas i in.)¹².

Interdyscyplinarność koncepcji implikuje zarazem pluralizm badawczy w kwestii podmiotowej, gdyż do analiz włączone zostaje państwo i jego instytucje, podmioty gospodarcze, społeczeństwo obywatelskie, wspólnoty lokalne i ekosystemy, co znajduje odzwierciedlenie w niniejszej pracy. Pluralizm

⁶ A. Rezai et al., *Global Warming and Economic Externalities*, „Economic Theory” 2012, Vol. 49, No. 2, s. 329–350; F. Jöst, M. Quaas, *Environmental and Population Externalities*, „University of Heidelberg Discussion Paper Series” 2006, No. 427.

⁷ J. Alder, D. Wilkinson, *Environmental Principles*, [w:] *Environmental Law and Ethics*, red. J. Alder, D. Wilkinson, MacMillan 1999, s. 146–187.

⁸ E. Ostrom, *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Actions*, Cambridge University Press, Cambridge 1990.

⁹ J. Meadowcroft, *What about the Politics? Sustainable Development, Transition Management, and Long Term Energy Transitions*, „Policy Sciences” 2009, Vol. 42, No. 4, s. 323.

¹⁰ P. Steinberg, *Welcome to the Jungle: Policy Theory and Political Instability*, [w:] *Comparative Environmental Politics. Theory, Practice, and Prospects*, red. P. Steinberg, Stacy VanDeveer, PIT Press, Cambridge–London 2012, s. 255–284.

¹¹ A. Dale, *The Politics of Sustainable Development*, [w:] *Introduction to Sustainable Development Vol. 1*, red. D. Bell, Y. Cheung, EOLSS Publishers, s. 236–256.

¹² *A Pocket Guide to Sustainable Development Governance*, red. H. Stoddart, Commonwealth Secretariat, London 2011; I. Boas, F. Biermann, N. Kanie, *Cross-sectoral Strategies in Global Sustainability Governance: Towards a Nexus Approach*, „International Environmental Agreements: Politics, Law & Economics” 2016, Vol. 16, No. 3, s. 449–464.

przedmiotowy wynika natomiast z samego postulatu równoważenia strefy gospodarczej, społecznej i środowiskowej. Należy zarazem podkreślić, że poprzez swój uniwersalny charakter i metodologiczną inkluzywność koncepcja zrównoważonego rozwoju stała się rodzajem paradygmatu rozwojowego obowiązującego w skali globalnej. Nie ma bowiem innej szerokiej perspektywy, łączącej problemy środowiska z problemami społecznymi i gospodarczymi, tak jednoznacznie uznanej zarówno przez społeczność międzynarodową, jak i środowiska naukowe.

Za paradygmat należy uznać za Andrew Heywoodem „zestaw wzajemnie powiązanych zasad, doktryn i teorii, które pomagają ustrukturyzować proces dociekań intelektualnych”¹³. Natomiast należy mieć świadomość, że te swoiste ramy intelektualne oparte na wartościach, teoriach i założeniach, stanowią rodzaj „typów idealnych”. Zrównoważony rozwój jest więc pewną wizją preferowanego układu relacji społecznych, a nie ich rzeczywistą realizacją.

Odwołując się bezpośrednio do rozważań Thomasa Kuhna warto mieć również na uwadze jego obserwację, która dotyczy odmienności funkcjonowania paradygmatów w obszarach różnych dziedzin wiedzy¹⁴. Według tego autora nauki przyrodnicze są zawsze zdominowane przez jeden paradygmat np. teorię ewolucji Darwina czy teorię względności Einsteina. Natomiast w ramach nauk politycznych bądź szerzej społecznych, mamy do czynienia z pluralizmem konkurujących ze sobą paradygmatów, często opartych na ideologiach politycznych, takich jak liberalizm, konserwatyzm, socjalizm czy feminizm. Zrównoważony rozwój, jako paradygmat łączący nauki przyrodnicze z naukami społecznymi, oparty jest więc na komponencie statycznym, wynikającym z praw fizyki i biologii, oraz dynamicznym, pozwalającym na przyjęcie wielości perspektyw badawczych.

Ważne narzędzia eksplanacyjne dla lepszego rozumienia kwestii percepcji zmian klimatu i chęci podjęcia działań w tym zakresie przyniósł konstruktywizm społeczny. Skupia się on bowiem na relacji „agent-struktura”, czyli wzajemnie konstytuujących i determinujących się jednostkach¹⁵ – zarówno w wymiarze materialnym, jak i pozamaterialnym. Badania konstruktywistyczne są w stanie przynieść odpowiedzi na dość elementarne pytania, które dotyczą samego procesu włączania zmian klimatu czy integralności ekologicznej, do katalogu żywotnych interesów państw, obok władzy i potęgi¹⁶. Mary Pettenger

¹³ A. Heywood, *Politologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 28.

¹⁴ T. Kuhn, *Struktura rewolucji naukowych*, Wydawnictwo Aletheia, Warszawa 2011, s. 10.

¹⁵ A. Wendt, I. Shapiro, *The Misunderstood Promise of Realist Social Theory*, [w:] *Contemporary Empirical Theory*, red. K. Monroe, University of California Press, Berkeley–Los Angeles–London 1997, s. 175.

¹⁶ P. Haas, *When Does Power Listen to Truth? A Constructivist Approach to the Policy Process*, „Journal of European Public Policy” 2004, Vol. 11, No. 4, s. 569–592.

twierdzi, że konstruktywizm pozwala zrozumieć, w jaki sposób doszło do pojawienia się określonych znaczeń oraz ich umiejscowienia, gdy inne zostały pominięte¹⁷. Samo rozumienie tak fundamentalnych kwestii, do których należą zrównoważony rozwój oraz tzw. historyczna odpowiedzialność państw Północy, jest różne wśród różnych aktorów, co następnie znajduje swoją manifestację w negocjacjach klimatycznych.

Odnosząc się do siatki pojęciowej warto również wskazać na pojawiające się odniesienia do koncepcji „reżimu międzynarodowego” rozumianego za Markiem Pietrasiem jako „zespół norm i innych form instytucjonalnych o określonym stopniu trwałości, umożliwiających kooperacyjne zachowania państw na podstawie wspólnie uzgodnionych wzorców”¹⁸. Termin ten wykorzystywany jest przede wszystkim dla analizy aktywności międzynarodowej Norwegii i stanowi zdaniem autorki najbardziej adekwatne narzędzie eksplanacyjne, przy pełnej świadomości, że możliwe jest zastosowanie innych koncepcji cząstkowych stosunków międzynarodowych. W pracy znajdują się również nawiązania do „modernizacji ekologicznej”, która zakłada przede wszystkim nacisk na transformację ekologiczną współczesnych państw w wymiarze technologicznym. Powszechnie wykorzystywane jest również określenie „zmiany klimatu”, a nie „ocieplenie klimatu”. Ma ono wskazywać, iż – zgodnie z przewidywaniami Międzyrządowego Zespołu ds. Zmian Klimatu – globalnie klimat będzie ocieplał się, natomiast w pewnych obszarach może dojść do jego ochłodzenia.

Badana problematyka ma charakter wieloaspektowy, ale zarazem uznaje politykę klimatyczną państwa jako odrębną całość, co determinuje dobór metod badawczych. Odnosząc się do typologii wprowadzonej przez Andrzeja Chodubskiego, praca opiera się w największej mierze na metodzie systemowej¹⁹. Polityka klimatyczna traktowana jest bowiem jako odrębny podsystem aktywności państwa, przetwarzający bodźce płynące z innych podsystemów oraz otoczenia wewnętrznego i zewnętrznego. Najmocniej powiązana jest ona z podsystemem polityki energetycznej. Do otoczenia wewnętrznego zaliczone zostały podmioty i procesy związane z sektorem wydobywczym państwa oraz podmioty społeczne, takie jak organizacje pozarządowe, wysyłające swoje konkretne poparcia i żądania. Natomiast otoczenie zewnętrzne odnosi się do wpływu międzynarodowego reżimu zmian klimatu, zarówno w wymiarze

¹⁷ M. Pettenger, *Introduction: Power, Knowledge and the Social Construction of Climate Change*, [w:] *The Social Construction of Climate Change: Power, Knowledge, Norms, Discourses*, red. M. Pettenger, Ashgate Publishing, Hampshire 2007, s. 11.

¹⁸ M. Pietraś, *Międzynarodowy reżim zmian klimatu*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011, s. 31.

¹⁹ A. Chodubski, *Wprowadzenie do badań politologicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2004, s. 126.

regionalnym UE, jak i państw nordyckich, które modyfikują kształt działań narodowych poprzez sprzężenia zwrotne. Konsekwentne zastosowanie metody systemowej znalazło swoje odzwierciedlenie w strukturze pracy.

Proces badawczy wymagał również zastosowania metod pomocniczych. W rozdziale czwartym i piątym, poświęconym ewolucji norweskiej polityki klimatycznej od 1987 r. i stanowisku partii politycznych, przyjęta została metoda historyczno-porównawcza, pozwalająca określić genezę zjawisk politycznych oraz ich wzajemne powiązanie strukturalne, a także metoda decyzyjna, wyjaśniająca procesy zachodzące w ramach ośrodka decyzyjnego. Istotna była również metoda instytucjonalno-prawna, szczególnie w części poświęconej instytucjonalnemu wymiarowi norweskiej polityki klimatycznej oraz w części odnoszącej się do prawnych uregulowań funkcjonowania sektora ropy i gazu oraz Funduszu Emerytalnego. Pomocne okazały się również ujęcia ilościowe zastosowane w trzeciej części książki, jak i jakościowe – widoczne w części czwartej. Natomiast część piąta w największym stopniu wykorzystuje metodę porównawczą (analogii) – głównie modelu wzorca. Generalnie pomocne były również metody empiryczne opierające się na obserwacji i opisie określonych zjawisk, metody ogólnologiczne (analiza, synteza oraz rozumowanie dedukcyjne bądź indukcyjne) oraz metoda czynnikowa.

Dla jasności wyводу skonstruowany został zintegrowany model badań polityki klimatycznej, który może znaleźć swoją praktyczną aplikację również w przypadku innych państw. Główny postulat badawczy zakłada konieczność określenia wewnętrznych czynników warunkujących w trzech wymiarach:

- 1) politycznym (charakter systemu politycznego, stanowisko głównych aktorów sceny politycznej oraz grup interesu, konsensus partyjny w kwestii celów i środków polityki klimatycznej, czynnik instytucjonalny, regionalny i lokalny wymiar zmian klimatu);
- 2) gospodarczym (model rozwoju gospodarczego, polityka energetyczna ze szczególnym uwzględnieniem emisji CO₂ *per capita*, dynamika rozwoju energii odnawialnej, zastosowane narzędzia ekonomiczne i technologiczne);
- 3) społecznym (społeczna percepcja zmian klimatu, miejsce zmian klimatu w dyskursie publicznym, siła oddziaływania ruchu ekologicznego oraz organizacji społecznych, zaangażowanie środowisk naukowych, znaczenie grup podważających antropogeniczny charakter zmian klimatu).

Następnie w postępowaniu badawczym możliwe jest przejście do analizy ostatniego wymiaru

- 4) międzynarodowego (miejsce w systemie międzynarodowym, model polityki zagranicznej, stanowisko w ramach międzynarodowego reżimu zmian klimatu, preferowane koalicje i bloki regionalne).

Mimo że model ten opiera się na państwocentrycznym widzeniu rzeczywistości, zakłada istnienie silnych powiązań o charakterze transnarodowym, które powinny zostać poddane analizie podczas każdego etapu badawczego, wskazując na znaczenie gry wielopoziomowej. Przyjęcie powyższego modelu badań ma swoje przełożenie w konstrukcji pracy. Zgodnie z celami merytoryczno-metodologicznymi rozprawa ma charakter problemowy z zachowaniem porządku chronologicznego.

Książka została podzielona na pięć części, z czego pierwsza stanowi ramy teoretyczno-konceptualne, a pozostałe odnoszą się do poszczególnych wymiarów norweskiej polityki klimatycznej. W rozdziale pierwszym analizie został poddany proces rozwoju domeny ekologicznej współczesnych państw – ze szczególnym uwzględnieniem koncepcji zrównoważonego rozwoju – zarówno w ujęciu teoretycznym, jak i empirycznym. Kolejny rozdział podejmuje problematykę istoty polityki klimatycznej współczesnych państw z uwzględnieniem perspektywy zarówno wewnętrznej, jak i międzynarodowej. Rozważania koncentrują się na charakterystyce polityki klimatycznej jako polityki sektorowej, ale również na wyzwaniach natury politycznej, związanych z jej formułowaniem i wdrażaniem. Badania odniosły się również do możliwości interpretacyjnych problemów polityki klimatycznej z perspektywy koncepcji reżimu międzynarodowego.

W części drugiej omówiony został polityczny wymiar norweskiej polityki klimatycznej. Autorka rozpoczęła rozważania (rozdział trzeci) od wyodrębnienia poszczególnych etapów kształtowania stanowiska Norwegii w kwestii redukcji emisji gazów cieplarnianych w kraju i za granicą. Następnie przeanalizowano propozycje norweskich partii parlamentarnych w kwestii polityki klimatycznej, ze szczególnym uwzględnieniem wspólnej platformy pogłądowej w tej kwestii (rozdział czwarty). Natomiast rozdział szósty stanowi bezpośrednio odniesienie do znaczenia zmieniającej się roli Arktyki dla interesów geopolitycznych Norwegii, w tym również celów polityki klimatycznej. W centrum zainteresowania znalazły się kluczowe obszary, takie jak Morze Barentsa, Svalbard i Lofoty. Swoiste zamknięcie tego obszaru badań stanowi ocena aktywności władz lokalnych w obszarze walki ze zmianami klimatu.

Kolejna, trzecia część książki, ma na celu wyjaśnienie uwarunkowań gospodarczych norweskiej polityki klimatycznej. Punkt wyjścia dla analizy stanowi ogólny model rozwoju gospodarczego państwa, ze szczególnym uwzględnieniem jego polityki energetycznej. Zostaje również podjęta próba charakterystyki wielkości i struktury emisji gazów cieplarnianych Norwegii (rozdział szósty). Jest to istotne dla dalszego wywodu, gdyż bezpośrednio warunkuje narzędzia ekonomiczne i technologiczne polityki klimatycznej, co jest przedmiotem badań w rozdziale ósmym. Rozdział siódmy podnosi natomiast kluczową

kwestię historii, rozwoju i znaczenia sektora ropy i gazu. W tym miejscu wyjaśniono dwie kluczowe kwestie, a mianowicie stopień realizacji zamierzeń polityki klimatycznej przez państwową firmę Statoil oraz włączenie problemów zmian klimatu jako wytycznych w zarządzaniu Funduszem Emerytalnym.

Część czwarta została natomiast poświęcona rozważaniom o społecznym wymiarze norweskiej polityki klimatycznej. Kontekst ten jest istotną zmienną zależną, warunkującą wybory decydentów. Punktem wyjścia badań jest percepcja przez społeczeństwo norweskie problemu zmian klimatu, jak również społeczna ocena wysiłków władz w obszarze polityki klimatycznej dokonana w rozdziale dziewiątym. Jako trzy kluczowe kanały kształtowania publicznego dyskursu w kwestii zmian klimatu uznano badania naukowe, media oraz organizacje społeczne. Tym ostatnim poświęcony został odrębny rozdział dziesiąty, który odnosi się do organizacji pozarządowych o charakterze ekologicznym, jak np. Bellona oraz profilowanych, w tym Klimarealistene (czyli sceptyków tezy o antropogenicznym charakterze zmian klimatu), do międzynarodowego ruchu ekologicznego oraz innych organizacji istotnych dla norweskiego życia publicznego.

Natomiast część piąta wskazuje na uwarunkowania międzynarodowe. Jako trzy płaszczyzny analizy przyjęto negocjacje międzynarodowe prowadzone przez strony Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu (rozdział jedenasty), oddziaływanie UE oraz państw nordyckich (rozdział dwunasty). W każdym przypadku zostały zdefiniowane bodźce zewnętrzne, ale również norweska odpowiedź na nie. Szczególną uwagę przywiązano do dwóch płaszczyzn norweskiego oddziaływania w skali międzynarodowej: inicjatyw związanych zylesieniem oraz w obszarze energii. W tej części dokonano również oceny skuteczności międzynarodowych instrumentów polityki klimatycznej Norwegii.

Aktualność oraz zasięg przyjętego pola badawczego wymagały zapoznania się z dotychczasowymi kierunkami badań w ramach norweskiej polityki klimatycznej. Norweskie badania nauk społecznych w kwestii zmian klimatu stoją niewątpliwie na wysokim poziomie, jednak są stosunkowo wąskie w porównaniu do osiągnięć innych obszarów wiedzy. Ich intensyfikacja nastąpiła dopiero na początku XXI w., kiedy środowisko naukowe zauważyło lukę w badaniach nad społecznymi konsekwencjami decyzji politycznych i gospodarczych państwa.

Obecnie funkcjonuje kilkanaście akademickich zespołów badawczych, które podejmują wieloaspektowe badania nad klimatem. Reprezentują je przede wszystkim duże ośrodki naukowe, takie jak Oslo, Bergen czy Trondheim²⁰. Na

²⁰ *Norwegian Climate Research. An Evaluation*, The Research Council of Norway – Division for Energy, Resources and the Environment, Oslo 2012, s. 27.

Uniwersytecie w Oslo działa Centrum Badań Ekonomicznych im. Ragnara Frischa zajmujące się gospodarką zmian klimatu; Centrum Międzynarodowych Badań nad Klimatem i Środowiskiem (CICERO) – podejmujące badania interdyscyplinarne; Wydział Socjologii i Geografii – podnoszący problemy wrażliwości, adaptacji i transformacji społecznej, oraz Grupa Zasobów Naturalnych, koncentrująca się na krajowym i międzynarodowym zarządzaniu surowcami. Wśród jednostek stołecznych wyróżniają się także dwa wydziały Norweskiego Uniwersytetu Biologicznego: Wydział Ekologii i Zarządzania Zasobami Naturalnymi oraz Międzynarodowych Studiów nad Środowiskiem i Rozwojem. Szerokie badania (głównie z zakresu nauk ścisłych) podejmowane są również na Uniwersytecie w Bergen oraz na Norweskim Uniwersytecie Nauki i Technologii w Trondheim (NTNU).

Wśród ośrodków pozaakademickich należy wymienić przede wszystkim Instytut Fridtjofa Nansena, działający od 1958 r. *think tank*²¹, zajmujący się poza kwestiami arktycznymi również międzynarodową polityką ochrony środowiska, oraz Instytut Badań nad Pokojem w Oslo (Peace Research Institute Oslo – PRIO), badający m.in. wpływ zmian klimatu na konflikty zbrojne. Działalność ekspercka i analityczna podejmowana jest również przez norweskie organizacje pozarządowe, takie jak Bellona oraz ZERO (Zero Emission Resource Organisation). W ostatnich latach powstało również kilkanaście centrów doskonalenia wiedzy, które stanowią najczęściej przejaw współpracy pomiędzy kilkoma ośrodkami np. The Norwegian Centre for Climate Services oraz Bjerknes Centre for Climate Research.

Norwescy naukowcy, reprezentujący nauki społeczne, skupiają się w swoich analizach przede wszystkim na lokalnych i narodowych problemach zmian klimatu, takich jak konsumpcja i turystyka, polityka energetyczna i gospodarka niskoemisyjna (Norweskie Biuro Statystyczne), transport (Instytut Polityki Transportowej) oraz krajowa polityka klimatyczna (Instytut Fridtjofa Nansena). Problemy polityki klimatycznej UE, instrumenty polityki państwa, jak również instytucjonalny wymiar i efektywność międzynarodowych regulacji prawnych, znajduje się w centrum zainteresowania badaczy z CICERO. Generalnie dominującą dyscypliną badań pozostaje ekonomia, widoczny jest wkład nauk o polityce, natomiast antropologia, historia oraz socjologia mają stosunkowo najślabszy zakres oddziaływania²².

²¹ Zespół specjalistów zajmujący badaniami i analizami dotyczącymi spraw publicznych.

²² Warto zauważyć, iż zdecydowana większość badań finansowana jest ze źródeł publicznych przez Norweską Radę Badań, która prowadzi ramowe projekty badawcze nad zmianami klimatu i ich konsekwencjami: NORKLIMA (2004–2013) oraz KLIMA-FORSK (2013–2023), a także programy dedykowane energii RENERGI (2004–2012) oraz ENERGIX (2013–2022).

Ważny obszar norweskiej aktywności naukowej dotyczy badań polarnych. W kraju istnieją wyspecjalizowane jednostki naukowe, do których należą Norweski Instytut Polarny, Norweska Akademia Badań Polarnych położona na Svalbardzie czy Instytut Fridtjofa Nansena, które integrują badaczy obszaru i prowadzą zaawansowane projekty o charakterze międzynarodowym. Coraz bardziej widoczne są również projekty prowadzone na Uniwersytecie Nauk Stosowanych Samów, podejmujące problem adaptacji do zmian klimatu przez ludy tubylcze.

Analiza głównych kierunków badań norweskiej polityki klimatycznej stanowiła fazę wstępną do pogłębionego przeglądu literatury przedmiotu. Ważnym etapem w postępowaniu badawczym była analiza źródeł pierwotnych. Badaniom zostały poddane oficjalne materiały i dokumenty norweskich instytucji publicznych, przede wszystkim rządu i parlamentu tj. ustawy, rozporządzenia, koncepcje, a także plany polityki klimatycznej i energetycznej oraz strategię i raporty (tzw. białe księgi). Przydatne okazały się również stanowiska Ministerstwa Klimatu i Środowiska oraz Ministerstwa Ropy i Energii. Badania z zakresu międzynarodowej polityki klimatycznej oparto na dorobku prawnym ONZ w zakresie zmian klimatu, przede wszystkim Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu wraz z uzupełniającymi ją aktami, takimi jak Protokół z Kioto czy Porozumienie paryskie²³. Uwzględniono również akty normatywne UE z zakresu polityki klimatyczno-energetycznej tj. komunikaty Komisji Europejskiej, dyrektywy i rozporządzenia.

W publikacji wykorzystano raporty agencji i instytucji państwowych, przemówienia i deklaracje norweskich polityków oraz strategię koncernu naftowego Statoil. Badania danych statystycznych przeprowadzono na podstawie opracowań Norweskiego Biura Statystycznego (nor. Statistisk sentralbyrå), Międzynarodowej Agencji Energii, Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) oraz Rady Nordyckiej.

Wiele ciekawych publikacji poświęconych problemowi zmian klimatu i polityce klimatycznej Norwegii zaczętnięto z czasopism naukowych, takich jak: „Climate and Development”, „Climate Policy”, „Environmental Politics”, „Global Environmental Change”, „International Environmental Agreements”, „Journal of Environment and Development”, „Organization and Environment”, „Scandinavian Political Studies” czy „West European Politics”. Wśród dorobku międzynarodowego na uwagę zasługują opracowania przygotowane przez Nordycką Radę Ministrów oraz poszczególnych badaczy, którzy wykorzystywali przykład Norwegii przede wszystkim do ujęć komparatystycznych, skupiając

²³ Autorka przyjęła pisownię „Protokół z Kioto” oraz „Porozumienie paryskie”, wskazując w ten sposób, iż w książce traktuje je nie jako nazwy zwyczajowe, lecz oficjalne.

się na polityce energetycznej lub samej implementacji koncepcji zrównoważonego rozwoju (John Dryzek)²⁴.

Kilku autorów odniosło się bezpośrednio do polityki klimatycznej Norwegii z różnych perspektyw. Marianne Ryghaug i Thomas Skjølsvold podjęli problem komunikacji zmian klimatu w Norwegii²⁵, Steinar Andresen i Shardul Agrawala skoncentrowali się na międzynarodowej polityce klimatycznej Norwegii²⁶, a Anne Sydnes, Eivind Hovden oraz Gard Lindseth dokonali analizy jej ewolucji w wymiarze wewnętrznym i zewnętrznym²⁷. Należy odnieść się również do autorów, którzy podjęli problem poszczególnych instrumentów polityki klimatycznej Norwegii, jak Camilla Bretteville i Guri Bang Søfting²⁸.

Pośród dorobku polskich badaczy pomocne okazały się prace poświęcone problematyce bezpieczeństwa energetycznego i ekologicznego oraz zmian klimatu Krzysztofa Książopolskiego²⁹, Tomasza Młynarskiego³⁰, Beaty Molo³¹ oraz Marka Pietrasia³². Książka ostatniego autora, poświęcona międzynarodowemu

²⁴ J. Dryzek et al., *Green States and Social Movements. Environmentalism in the United States, United Kingdom Germany, and Norway*, Oxford University Press, Oxford 2003.

²⁵ M. Ryghaug, T. Skjølsvold T., *Climate Change Communication in Norway*, [w:] *Oxford Research Encyclopedia of Climate Science*, red. H. von Storch, Oxford University Press, New York 2016, DOI: 10.1093/acrefore/9780190228620.013.453.

²⁶ S. Andresen, Sh. Agrawala, *Leaders, Pushers and Laggards in the Making of the Climate Change Regime*, „Global Environmental Change” 2002, Vol. 12, No. 1, s. 4151.

²⁷ A. Sydnes, *Norwegian Climate Policy: Environmental Idealism and Economic Realism*, [w:] *Politics of Climate Change. A European Perspective*, red. T. O’Riordan, J. Jäger, Routledge, London 1996, s. 268–297; E. Hovden, G. Lindseth, *Discourses in Norwegian Climate Policy: National Action or Thinking Globally?*, „Political Studies” 2004, Vol. 52, s. 63–81.

²⁸ C. Bretteville, G. Søfting, *From Taxes to Permits? The Norwegian Climate Policy Debate*, „Center for International Climate and Environmental Research Report” 2000, No. 6, s. 1–15.

²⁹ K. Książopolski, *The Impact of Securitization and Economization of Security on the Establishment of an International Climate Protection Regime*, „e-Politikon” 2013 (numer specjalny *Klimat i Polityka*), nr 7, s. 35–53.

³⁰ T. Młynarski, *Europejski system handlu uprawnieniami do emisji. Między ekologią a ekonomią*, „Kultura i Polityka” 2014, nr 15, s. 98–108.

³¹ B. Molo, *Implikacje zagrożeń ekologicznych ze szczególnym uwzględnieniem wpływu zmian klimatycznych na bezpieczeństwo międzynarodowe*, [w:] *Czynniki stabilizacji i destabilizacji w stosunkach międzynarodowych na początku XXI wieku. Księga pamiątkowa poświęcona Profesorowi Lubomirowi Zyblikiewiczowi*, red. I. Stawowy-Kawka, Kraków 2009, s. 429–441.

³² M. Pietraś, *Bezpieczeństwo ekologiczne w Europie. Studium politologiczne*, Wyd. UMCS, Lublin 2000.

reżimowi zmian klimatu, była szczególnie istotna podczas badań międzynarodowego wymiaru norweskiej polityki klimatycznej³³.

Dla ukazania problematyki norweskiej wykorzystano m.in. publikacje Ryszarda Czarnego, który przeprowadził pogłębioną ocenę stosunków politycznych i gospodarczych w regionie nordyckim, w tym również odniósł się bezpośrednio do problemów energetyczno-klimatycznych Norwegii³⁴. Ważną inspiracją były prace dotyczące problemów systemu politycznego Norwegii: Andrzeja Kubki, który dokonał analizy z perspektywy podziałów socjopolitycznych³⁵, Joachima Osińskiego³⁶ w wymiarze instytucjonalno-prawnym czy Włodzimierza Anioła – w odniesieniu do modelu nordyckiej modernizacji³⁷. Ważny wkład wnieśli również badacze prezentujący problemy norweskie z różnych perspektyw badawczych np. Michał Łuszczuk³⁸, Wojciech Nowiak³⁹ oraz Magdalena Tomala⁴⁰.

Praca powstała jako rezultat badań przeprowadzonych podczas staży naukowych w Norwegii oraz konsultacji w ośrodkach krajowych. Autorka zwraca się do wszystkich, którzy przyczynili się do nadania jej ostatecznego kształtu, w szczególności do pracowników Uniwersytetu Łódzkiego oraz Norweskiego Uniwersytetu Nauki i Technologii w Trondheim. W szczególności chciałabym podziękować Pani Profesor Alicji Stępień-Kuczyńskiej za nieustanne wsparcie, Pani Profesor Beacie Molo za cenne uwagi recenzenckie oraz moim najbliższym – Rodzicom, Siostrze, a przede wszystkim Mężowi i Córce za codzienną pomoc i wielką radość.

³³ *Idem*, *Międzynarodowy reżim zmian klimatu*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011.

³⁴ R. Czarny, *A Modern Nordic Saga: Politics, Economy and Society*, Springer, Switzerland 2017, DOI: 10.1007/978-3-319-42363-0.

³⁵ A. Kubka, *Podziały socjopolityczne w Norwegii w latach 1973–1997*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2004.

³⁶ Konstytucja Norwegii, wstęp i tłum. J. Osiński, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1996.

³⁷ W. Anioł, *Szlak Norden. Modernizacja po skandynawsku*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2013.

³⁸ M. Łuszczuk, „High North” czyli norweska wersja Dalekiej Północy, [w:] *Dyplomacja w życiu. Życie w dyplomacji*, red. W. Saletra, J. Jaskiernia, Wydział Zarządzania i Administracji Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce 2013, s. 253–262.

³⁹ W. Nowiak, *Państwa nordyckie wobec bezpieczeństwa ekologicznego – przykład Norwegii*, [w:] *Ekologizm*, red. D. Maj, M. Marczevska-Rytko, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2016, s. 209–220.

⁴⁰ M. Tomala, *Energia odnawialna jako kluczowy element bezpieczeństwa zaopatrzenia energetycznego i środowiskowego państw nordyckich*, „Bezpieczeństwo: teoria i praktyka: czasopismo Krakowskiej Szkoły Wyższej im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego” 2016, t. 10, nr 1, s. 105–117.

CZĘŚĆ I
ZMIANY KLIMATU
– RAMY KONCEPTUALNE

ROZDZIAŁ 1

ROZWÓJ DOMENY EKOLOGICZNEJ
PAŃSTWA

Podjęcie przez państwo problemów ochrony środowiska stanowi stosunkowo nowy fenomen¹. Dopiero w latach 60. i 70. XX w. rządy w różnych częściach świata, szczególnie w państwach rozwiniętych, wdrożyły system państwowej ochrony środowiska, jaki znamy obecnie². Zaczęto dostrzegać nowy fenomen zmieniającego się stosunku pomiędzy naturą i społeczeństwem. Powodem był kryzys ekologiczny w państwach Zachodu, porażka współczesnych instytucji w radzeniu sobie z jego konsekwencjami oraz wyraźny wzrost świadomości ekologicznej wśród obywateli. Powstaje więc kluczowe pytanie o to, jak państwo zareagowało na te nowe wyzwania, a w dalszej kolejności – jak rozwiązania wypracowane w ramach polityki ekologicznej wpłynęły na zdolności państwa do realizacji polityki klimatycznej.

1.1. Wzrost świadomości ekologicznej i jego polityczne konsekwencje

Wielu autorów skłania się w stronę wniosku, w myśl którego zaangażowanie państwa na rzecz środowiska naturalnego, nazywane przez Jamesa Meadowcrofta zarządzaniem środowiskowym (*environmental management*), można podzielić na trzy podstawowe okresy: pierwszy, obejmujący lata 70. i 80. XX w., koncentrował się na walce z zanieczyszczeniami i ustanowieniu podstawowych instytucji i programów narodowych do walki z nimi głównie w państwach rozwiniętych; drugi zapoczątkowany został przez raport Komisji Brundtland i szczyt ONZ w Rio de Janeiro (tzw. Szczyt Ziemi w 1992 r.), podejmujący kwestie zrównoważonego rozwoju zarówno w skali narodowej, jak i międzynarodowej, oraz trzeci, rozpoczęty w nowym tysiącleciu, poświęcony utrzymaniu środowiskowych granic planety, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii zmian klimatu³.

¹ W latach 50. i 60. XX w. pojawiały się nurty „konserwacjonistyczne”, głównie w USA, promujące m.in. inicjatywy na rzecz tworzenia parków narodowych. Co istotne, nie miały one charakteru lewicowego czy generalnie progresywnego, ale raczej zdecydowanie konserwatywny.

² M. Jänike, H. Weidner, *National Environmental Policies: A Comparative Study of Capacity Building*, Springer, Berlin 1997, s. 1–4.

³ J. Meadowcroft, *Greening the State?*, [w:] *Comparative Environmental Politics. Theory, Practice, and Prospects*, red. P. Steinberg, S. VanDeveer, MIT Pres, Cambridge–London, s. 64–69.

Pierwszy okres, czyli wdrażanie zarządzania środowiskowego, polegał na utworzeniu systemu instytucjonalnego, który mógłby doprowadzić do naprawienia zaistniałych szkód ekologicznych. Powstawały ministerstwa środowiska jako przejaw podniesienia rangi problemu, przyjęto nowe programy narodowe, normy prawne, regulacje oraz procedury ocen projektów środowiskowych, a na szczeblu lokalnym utworzono wyspecjalizowane agencje. Przy czym najszybciej rozwiązania te wdrażane były w Europie Zachodniej i Północnej: przede wszystkim w Republice Federalnej Niemiec oraz w państwach nordyckich.

Systemy polityczne ówczesnych państw demokratycznych zostały również skonfrontowane z nowym fenomenem protestów lokalnych, ruchów społecznych oraz powstałych na tym gruncie organizacji ekologicznych. Pierwsze protesty o charakterze ekologicznym miały miejsce w USA i dotyczyły budowy instalacji przemysłowych w pobliżu domostw (*not in my backyard* – NIMBY). Stopniowo, dzięki znacznemu wzrostowi liczby protestów, doszło do nawiązania kontaktów pomiędzy aktywistami, które doprowadziły do powstania ruchów obrońców środowiska o różnym stopniu zorganizowania⁴.

Jednocześnie po dwóch stronach Atlantyku pojawił się nurt kontestacji zastanego porządku politycznego, który był wyrazem postulatów rozszerzenia praw i wolności obywateli. Ekologia polityczna zaistniała jako stały element tego nurtu dzięki rewoltom studenckim. Chociaż kwestie ekologiczne znajdowały się wówczas na marginesie dyskusji, inicjatywy ekologiczne zostały uwzględnione w katalogu nowych ruchów społecznych. Stało się to zwłaszcza dzięki praktykom, wśród których można wymienić m.in. pokojową akcję bezpośrednią, nieposłuszeństwo obywatelskie oraz bierny opór. Ruch ekologiczny zyskał nową dynamikę dzięki protestom antynuklearnym w państwach rozwiniętych. Elektrownie atomowe, które miały zabezpieczyć społeczeństwa przeciw kolejnemu kryzysowi naftowemu, u części obywateli budziły lęk⁵. We Francji zaczęły zaznaczać swoją obecność ruchy regionalistyczne, które miały na celu również ochronę środowiska i krajobrazu. Jednocześnie obywatele w duchu pacyfizmu podnosili problem militaryzacji życia społecznego, czynnie występując przeciw obecności obiektów wojskowych. Ten szeroki ruch podważający istniejący porządek społeczno-polityczny skupił w luźnych koalicjach socjalistów, skrajną Lewicę, anarchistów oraz ekologów. Doszło tym

⁴ Zob. *The Dynamics of Social Movements: Resource Mobilization, Social Control and Tactics*, red. M. Zald, J. McCarthy, Cambridge 1979.

⁵ J. Bożek, *Nowe sytuacje, nowe rozdania, nowe zagrożenia*, [w:] *Co robić? Mały traktat o wyobraźni politycznej Europejczyków*, red. D. Cohn-Bendit, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2010, s. 44.

samym do wpisania problemów ekologicznych do tradycyjnej domeny lewicowych formacji politycznych⁶.

Niezależnie od luźnych grup protestu pojawiły się mniej upolitycznione – lecz lepiej zinstytucjonalizowane – stowarzyszenia i organizacje pozarządowe. Przykładem mogą być chociażby World Wide Fund for Nature (WWF), Greenpeace czy Friends of the Earth. Przyczyn ich poparcia należy szukać w fakcie, iż ich instytucjonalne umiejscowienie w systemie nie wiązało się z koniecznością walki o władzę. Wyłączenie z wyborczej gry politycznej dało im dystans do wszystkich ugrupowań politycznych. Organizacje te sprawnie wykorzystywały również logikę współpracy o charakterze transnarodowym, budując globalne sieci, co przełożyło się na ich silną pozycję przetargową wobec rządów narodowych w kolejnych dekadach.

W latach 80. XX w. można już mówić o rosnącej autonomii i odmienności racjonalności ekologicznej od innych racjonalności⁷. Na poziomie państwa uwidoczniła się postępująca specjalizacja w rozwiązywaniu problemów ekologicznych, które wówczas rozumiano przede wszystkim w wąskich kategoriach eliminacji zanieczyszczeń, w znacznej mierze związanych z produkcją przemysłową. Z czasem jednak państwo musiało podjąć szereg kwestii związanych m.in. z racjonalizacją gospodarki energetycznej, unowocześnieniem transportu, zrównoważonym wykorzystaniem zasobów odnawialnych i nieodnawialnych, w tym np. żywych zasobów przyrody czy kopalin. To radykalne poszerzenie obszaru zainteresowania doprowadziło do ugruntowania miejsca i roli polityki ekologicznej jako jednego z obszarów aktywności publicznej ówczesnych państw. Polityka ta działała na rzecz: ochrony zasobów naturalnych; włączenia aspektów ekologicznych do polityk sektorowych; aktywizacji rynku do działań na rzecz środowiska (przez partnerstwo z biznesem, kształtowanie postaw konsumentów, ekologizację sektora finansowego, zarządzanie środowiskowe); zwiększenia udziału społeczeństwa (poprzez edukację, dostęp do informacji i poszerzenie dialogu społecznego) oraz rozwoju badań i postępu technicznego⁸. W efekcie procesy produkcji i konsumpcji zaczęły być analizowane z perspektywy nie tylko ekonomicznej, ale również ekologicznej.

⁶ C. Offe, *New Social Movements: Challenging the Boundaries of Institutional Politics*, „Social Research” 1985, Vol. 52, No. 4, s. 817.

⁷ J. Dryzek, *The Politics of the Earth: Environmental Discourses*, Oxford University Press, Oxford 1997.

⁸ Por. Polityka ekologiczna państwa na lata 2003–2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007–2010, Rada Ministrów, Warszawa grudzień 2002 r., Ministerstwo Ochrony Środowiska, https://www.mos.gov.pl/g2/big/2009_04/36383d1a880bbc0b65d0a1c501571e73.pdf [dostęp: 15.05.2018].